

KIRAT

bilgi de yukarıdaki mâlûmatla birlikte değerlendirildiğinde Suriye dirheminin (3,2073625 × 592,5 ÷ 60 =) 3,16727 grama denk düştüğü anlaşılır. Ayrıca Şeyzerî'nin kaydettiği verilerden 1 Şam miskali = $1\frac{5}{12}$ dirhem = 24 kırat = 85 habbe; 1 Şam dirhemi = 60 habbe şeklindeki eşitliklere ulaşılmaktadır (*Nihâyetü'r-rütbe*, s. 16-17). Buradan ($1\frac{5}{12} \times 3,16727 =$) 4,48696 gramlık Suriye miskali elde edilir. Yine 100 Şam miskalinin 98,75 Mısır miskaline denk geldiğine dair veriden hareketle yaklaşık 4,54 gramlık Mısır miskali ve onun kıratı bulunur.

1910 yılında Paris'te toplanan Beynelmîlel Evzan ve Mesâha Komisyonu, değerli taşların tartılmasında kullanılan kıratın (karat) küsuratı atılarak tam 200 miligram sayılmasını kararlaştırmıştır. Kırat günümüzde elmas ve inci gibi değerli taşlar için ağırlık birimi, altın içinse safılık ayarı olarak kullanılmaktadır. Eskiden altın Doğu'da miskalle alınıp satıldığından bu uygulamanın bir uzantısı olarak altın külçe veya eşyanın meselâ 21 kırat ayaında olduğunu söylemek, onun içerdiği madeni karışımın 1 miskallik yani 24 kıratlık miktarında 21 kırat (% 87,5) saf altın bulunduğu anlamına gelir (*Salnâme*, s. 398-399).

Kırat ve harrûbe bazı bölgelerde hacim ölçüsü olarak da kullanılırdı. 1892'de yürürlüğe giren 28 Nisan 1891 tarihli genelge ile tevhid edilen Mısır ölçü sisteminde kadehin otuz ikide biri değerindeki kırat 0,064453125 litreye, harrûbe onun iki katına (0,12890625 litreye) eşitlendi (*Système des mesures*, s. 19-20). Halbuki piyasalarda kullanımda olan kırat 0,072, harrûbe ise 0,141 litrelik bir hacme sahiptir (Hinz, s. 38, 50; Mahmoud Bey, I [1873], s. 83, 85).

Kahire kumaş arşını, Mısır demir arşını ve tüccar arşını gibi bazı uzunluk ölçülerinin yirmi dörtte birine de kırat adı veriliyordu. Ancak zirâu'l-amel 32 kırata, el arşını ise 21 kırata tekabül ederdi (Kalkaşendî, IV, 181, 216). Mısır kıratı XIX. yüzyılda (54,04 ÷ 24 =) 2,25166 santimetreye eşitti (Mahmoud Bey, I [1873], s. 89).

26 Eylül 1869 tarihli Osmanlı kanunnâmesine göre girah çarşısı arşını ve endâzenin on altıda birine, yani sırasıyla (68 ÷ 16 =) 4,25 ve (65 ÷ 16 =) 4,0625 santimetreye eşittir. 24 Eylül 1881 tarihli ölçü reformuyla benimsenen 1 arşın = 10 girah = 100 parmak = 1000 hat = 10.000 nokta eşitliğindeki yeni girah metrik sistemdeki santimetreye karşılık gelmektedir (*Fi 29 Şevval*, s. 4-5; *Système des*

mesures, s. 4). Farsça girih ise İran arşını zer'in on altıda birine, yani (104 ÷ 16 =) 6,5 santimetreye denk düşmektedir (Hinz, s. 62; Dihhudâ, XXIII, 262).

Kırat ve harrûbe bazı bölgelerde alan ölçüsü olarak da kullanılırdı; meselâ Mısır'da feddânın yirmi dörtte birine eşitti (Kalkaşendî, III, 442). 28 Nisan 1891 tarihli kararnâmeyle benimsenen metrik sistemde 175,034722 m²'ye tekabül ediyordu (Hinz, s. 66). XVIII-XIX. yüzyıllarda Tunus'ta harrûbe mercâ' adlı ölçünün on altıda birine karşılık gelirdi. Mercâ' da yöreden yöreye farklılık gösterdiğinden alanı 16 m², 39 m², 40 m², 54 m², 100 m² vb. olan çeşitli harrûbeler vardı (Mahmûd Ferve, sy. 7-8 [1993], s. 245).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *es-Sihâh*, "mkk" md.; Ahterî, *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul 1310, I, 317; II, 844-845; v. Soden, *AHW*, I, 291, 329; R. Dozy – W. H. Engelmann, *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*, Beyrut 1974, s. 121, 327; C. T. Lewis, *A Latin Dictionary*, Oxford 1993, s. 317; L. Costaz, *Dictionnaire syriaque-français*, Beyrouth, ts. (Imprimerie Catholique), s. 116; W. Gesenius, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (trc. E. Robinson, ed. Fr. Brown v.dğr.), Oxford, ts. (Clarendon Press), s. 176; Kustâ b. Lükâ, *Kitâb fi'l-uezv ve'l-keyl*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3711/5, vr. 70^b; Makdisî, *Ahsenü't-tekâsim*, s. 182, 240; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-ülüm*, Beyrut 1411/1991, s. 77, 166; Ebû'l-Vefâ el-Büzcânî, *Kitâbü Menâzili's-seb'* (nşr. Ahmed Selîm Saîdân, *Târihu 'İlmi'l-hisâbi'l-'Arabî* içinde), Amman 1971, s. 331; Mevhûd b. Ahmed el-Cevâlîkî, *el-Mu'arreb* (nşr. F. Abdürrahîm), Dımaşk 1410/1990, s. 495-496; Celâleddin eş-Şeyzerî, *Nihâyetü'r-rütbe fi talebi'l-hisbe* (nşr. Seyyid el-Bâz el-Arînî), Kahire 1365/1946, s. 16-17; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, IV, 42; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Krawulsky), s. 80; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, III, 436, 439, 442; IV, 181, 216; Makrîzî, *el-Hıfat*, I, 75; İbnü'l-Hümâm, *Fet-hu'l-kadir*, II, 211-212; M. Emîn el-Muhîbbî, *Kaşdü's-sebil fimâ fi'l-luğati'l-'Arabiyye mine'd-dâhil* (nşr. Osman Mahmûd es-Sînî), Riyad 1415/1994, II, 376; Hasan b. İbrâhim el-Cebertî, *el-'İkdü's-semîn fimâ yete'allak bi'l-mevâzin*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3169, vr. 29^a; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), II, 201; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, I, 107; II, 76-77; *Fi 29 Şevvâl Sene 1298 ve fi 11 Eylül Sene 1297 Tarihiyle Şeref-müteallik Buyurulan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Pâdişâhi Mucebince Yeni Ölçülerin Tanzim ve Tensikıyla Suver-i İcrâiyyesi Hakkında Kararnamedir*, İstanbul 1299, s. 4-5; Ali Paşa Mübârek, *el-Mizân fi'l-akâyise ve'l-mekâyil ve'l-euzân*, Kahire 1309, s. 11, 51-54; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye: Altmışsekizinci Sene 1333-1334 Sene-i Mâliyye*, İstanbul 1334, s. 398-399; Barkan, *Kanunlar*, s. 220, 352; W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 14, 27, 38, 50, 62, 66; B. Kisch, *Scales and Weights: A Historical Outline*, London 1965, s. 145-146,

219, 220, 221, 223, 241, 246, 247, 255; Mustafa ez-Zehbî, *Tahrîrû'd-dirhem ve'l-mişkal ve'r-ruhl ve'l-mikyâl ve beyânü mekâdiri'n-nukûdi'l-mütedâvile bi-Mısır (en-Nukûdü'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye ve 'İlmü'n-nümüyyât* içinde, nşr. Anistâs el-Kermilî), Kahire 1987, s. 85-86; *Système des mesures, poids et monnaies de l'Empire ottoman et des principaux états avec de nombreux exercices et des tables de conversion*, İstanbul 1988, s. 4, 18, 19-20; Mahmoud Bey, "Le système métrique actuel d'Egypte", *JA*, I (1873), s. 13, 18, 83, 85, 89; M. H. Sauvare, "On a Treatise on Weights and Measures, by Eliyâ, Archbishop of Nisibin", *JRAS*, IX (1877), s. 295; a. mlf., "Matériaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", *JA*, XV (1880), s. 251-254, 255-256; III (1884), s. 420-422; IV (1884), s. 270-273, 298-299; VII (1886), s. 166, 466; M. J. A. Decourdemanche, "Note sur les poids médicaux arabes", a. e., XVI (1910), s. 186, 197; Mahmûd Ferve, "el-Mekâyis ve'l-mevâzin ve'l-mekâyil fi Tûnis hilâle'l-karneyni's-şâmin ve't-tâsi' aşer", *el-Mecelletü't-târihiyye-tü'l-'Arabiyye li'd-dirâsati'l-'Osmâniyye*, sy. 7-8, Zağvân 1993, s. 245, 250; M. Vekov, "Maßeinheiten in den Bulgarischen Ländern vor der Einführung des Metrischen Maßsystems", *Bulgarian Historical Review*, XXVI/1-2, Sofia 1998, s. 119, 121; "Ölçü", *SA*, III, 1561; Pakalın, II, 263, 269; Dihhudâ, *Lugâtname*, XII, 486, 488; XXI, 197, 551-552; XXIII, 262; E. V. Zambaur, "Harrûbe", *İA*, V, 301; a. mlf., "Kırat", a. e., VI, 734-735.

CENGİZ KALLEK

KIRÂZ

(bk. MUDÂREBE).

KIRBELYÂNÎ

(القريلباني)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Ali b. Ferec el-Kirbelyânî el-Fihri
(ö. 761/1360)

Endüslü hekim
ve tıbbî bitkiler uzmanı.

Endüslü'nün o dönemde hıristiyanların hâkimiyetine geçen Lekant (Alicante) bölgesindeki Kirbelyân (Crevillante) şehrinde doğdu. Şefre lakabıyla anılan Kirbelyânî, ilk eğitimini babasından aldıktan sonra tıbbî bitkiler üzerinde çalışma yapmak amacıyla çeşitli bölgeleri dolaşip örnekler toplamaya başladı. Bir yandan konunun uzmanlarından ders alırken bir yandan da onların eserlerini (künnâş) istinsah ederek basit ve birleşik ilaçlar alanında uzman oldu. Tıp öğrenimini Gırnatalı Ebû Abdullah Muhammed b. İbrâhim b. Sirâc'dan ve daha başka hekimlerden gördü; özellikle cerrahlığı Mişu Yeznad (Maestro Bernardo) adlı bir hıristiyan hekiminden öğrendi. Vâdiâş'ta (Guadix) meydana ge-

len bir salgın üzerine Sultan Ebü'l-Cüyüş Nasr tarafından Gırnata'ya (Granada) çağrıldı; bu sırada hastalanan sultanı da tedavi ettikten sonra Kuzey Afrika'ya geçti ve Merakeş'e yerleşti, orada yıllarca hekimlik yaptı. Hayatının sonuna doğru döndüğü Gırnata'da 17 Rebîülevvel 761'de (6 Şubat 1360) vefat etti.

Kırbelyânî'nin günümüze ulaşan tek eseri *el-İstikşâ ve'l-ibrâm fi 'ilâci'l-cirâhât ve'l-evrâm*'dir (nşr. Muhammed el-Arabî el-Hattâbî, *et-Tıb ve'l-etıbbâ' fi'l-Endelüsi'l-İslâmiyye* içinde, Beyrut 1988, II, 35-150). *el-Cirâhâtü's-suğrâ* diye de anılan ve bir cerrahî el kitabı mahiyetinde olan eser, Ebü'l-Kâsım ez-Zehrâvî'nin *Kitâbü'l-Taşrîf*'inden sonra Endülüs'te kaleme alınan tıp kitaplarının en önemlisi sayılır. Eser üç bölümden (makale) oluşur; bunların birincisi tümörler, ikincisi yara ve kırıklar, üçüncüsü basit ve birleşik ilâçların tümör, yara, yanık ve kırıklarda kullanılışı hakkındadır. Kırbelyânî çalışmasına başlarken oğluna hitap ederek muhtevaya dikkat çeker. Vücutta meydana gelen şişlikler hakkında Galen'in (Câlinûs) yazdıklarından faydalandığını söyler. "Evrâm" başlığını taşıyan ilk bölümde yalnız tümörler ve tedavi yöntemleri değil aynı zamanda bütün iltihap türleriyle ciltte görülen kızartı ve yanıkların teşhis ve tedavileri de ele alınır. İkinci bölüm yaraların meydana geliş sebepleri, kesici, delici ve parçalayıcı aletlerin yol açtığı yaraların tanımı ve tedavi yöntemleri, özellikle kırıkların, ok ve mızrak yaralarının ameliyatında uygulanan usullere dair ayrıntılı bilgiler içermektedir. İlâçları konu alan üçüncü bölümde müellif, basit ve birleşik ilâçların hangi bitki veya hayvanlardan elde edileceğini ve nasıl yapıpı kullanılabileceğini bir farmakolog sıfatıyla açıklar; bu arada kendi tecrübelerinin sonuçlarını anlatarak hekimlere tavsiyelerde bulunur.

Endülüs'te yetişen hekimler arasında Zehrâvî genel cerrah, Kırbelyânî ise tümör, yara ve kırıklar üzerinde uzmanlaştığından özel cerrah olarak nitelendirilmektedir. 1935 yılında H. P. J. Renaud, "Gırnata'da Bir Müslüman Cerrah" başlığıyla yayımladığı makalede Kırbelyânî'nin *el-İstikşâ ve'l-ibrâm*'daki başarılarından söz ederken özellikle "en-nugle" denilen tümörün "phlégmom" olduğuna ve bunun habis türüne "anthrax" (şarbon) denildiğine dikkat çekmiş, bu hastalığın teşhis ve tedavisi hakkında Kırbelyânî'nin gösterdiği başarıyı övmüştür (Muhammed el-Arabî el-Hattâbî, *et-Tıb ve'l-etıbbâ*, II, 30-33).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, III, 179-180; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876, II, 250; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 366; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 176; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XI, 23, 33; Sarton, *Introduction*, III/1, s. 895; Muhammed el-Arabî el-Hattâbî, *et-Tıb ve'l-etıbbâ' fi'l-Endelüsi'l-İslâmiyye*, Beyrut 1988, II, 27-150; a.mif., "İbn Ferec el-Kırbelyânî el-Endelüsi ve kitâbühü fi'l-cirâhâti's-suğrâ", *el-Menâhil*, XXXIII, Rabat 1986, s. 28-54; H. P. J. Renaud, "Un chirurgien musulman du royaume de Grenada: Muhammad aš-Şafra", *Hespéris*, XX, Paris 1935, s. 1-20.

CEVAT İZGİ

KIRÇOVA

Makedonya Cumhuriyeti'nde eski bir Osmanlı kaza merkezi.

Makedonca ve diğer Slav dillerinde Kiçevo adıyla anılır. Üsküp'ün 110 km. güneybatısında her tarafından ormanlık dağlarla çevrili verimli bir vadiye kurulmuştur. Osmanlı yönetimi zamanında (1395-1912) nüfusun dörtte üçünü Türkçe konuşan müslümanlar oluşturmuyordu. Bu oran XX. yüzyılın başında % 40'a kadar gerilemişti. 1990'dan sonra Yugoslavya'nın dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Makedonya Cumhuriyeti, Ekim 1995'te Makedonya Meclisi'nin çıkardığı bir kanunla yeni belediyeler düzenlemesi yapmış ve Kırçova belediyesi küçülmüştür. Bugün burada % 26,12 Arnavutça konuşan müslümanla % 58,55 Makedon yaşamaktadır (Popovski –Panov, s. 63, 193). Oslomej'deki linyit maden ocağı günümüzdeki Kırçova ahalisinin gelir kaynağını teşkil etmektedir.

Kasaba kaynaklarda ilk olarak Kitsavis adıyla zikredilir. 1257-1259'da Sırp Kralığı tarafından işgal edildiyse de kısa sürede yeniden Bizans hâkimiyetine girdi. Sırp Kralı Milutin 1282 ve 1297'de Kırçova'yı tekrar aldı ve burası Osmanlılar'ın gelişine kadar Sırp Krallığı'nda kaldı. Sırp yönetiminin sonlarına doğru Pirlepe merkezli Kraljević Marko Prensiği'nin bir parçası idi. Eski Osmanlı kronikleri, bölgenin fethinin 1385'te Lala Şâhin Paşa ile olduğunu yazarsa da Slav kaynakları bunun 1395'te ve Marko'nun ölümünden sonra gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Marko uzun süre I. Murad ve I. Bayezid'e vassal olarak tâbi olmuştu.

Osmanlılar fethin arkasından Kırçova'daki kalede askerî bir garnizon kurdular ve bir grup sivil müslüman Türk'ü kasabaya yerleştirdiler. Ancak iskân siyaseti hıristiyan Sırp'lar ile kuzeybatıda hıristi-

yan Arnavutlar'ın yaşadığı köylere kadar uzanmadı. 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'nde Kırçova'da otuz müslüman, 145 hıristiyan hânenin bulunduğu kayıtlıdır (BA, TD, nr. 4). Daha sonraki asırda da kasaba gelişmemiş, ancak İslâmlaşma'nın oranı artmıştır. 927 (1521) tarihli tahrirlere göre mevcut 178 hânenin doksan beşini müslümanlar oluşturmaktaydı (BA, TD, nr. 367). Kasabada Fâtiḥ Sultan Mehmed'in yaptırdığı büyük cami daha sonra restore edilmiş olup halen ayakta durmakta ve bânisinin ismini taşımaktadır.

XVII. yüzyılda Kırçova kazasına bağlı köylerde yoğun bir İslâmlaşma meydana geldi. Bu süreç, Arnavutluğun yüksek yaylalarından getirtilip bölgeye yerleştirilen müslümanlar kadar Bektaşî dervişlerinin faaliyetleriyle de hız kazandı. Özellikle Makedonski Brod yakınlarındaki Hızır Baba Tekkesi, Kanûni Sultan Süleyman'ın saltanatının başlarında kurulmuş olup vergiden muaf tutulmuştur ve yolcular için bir sığınak vazifesi görmüştür. Halvetiye tarikatının Hayaḫî kolunun da burada faal olduğu XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren Kırçova ile Zajaz köyünde üç tekke kurdukları bilinmektedir. Kaza bölgesinin doğu kısmında ise hıristiyanlar çoğunluğu oluşturmuştur. XVI. yüzyıl sonlarında ve XVII. yüzyılda bunlara ait birkaç yeni kilise inşa edilmiştir (Oraovec Manastırı 1595-1596; Kovac 1631; Trebinno 1644). Yüksek kaliteli fresklerle süslü Oraovec Manastırı'nın kitâbesinde III. Mehmed'in adı zikredilir.

1892 *Manastır Vilâyeti Salnâmesi*'ne göre Kırçova'da 600 müslüman ve 190 hıristiyan hâne bulunmaktaydı. Vasil Kančov da 1900 yılı için 675 müslüman, 200 hıristiyan hâne sayısını vermektedir. *Kâmusü'l-a'lâm*'da Kırçova'da beş cami, beş tekke, bir medrese, bir rüşdiye, bir ilkokul, bir saat kulesi, bir kilise ve dört

Kırçova'dan bir görünüş

